

ARAB TILIDAGI FE'L ZAMONLARI VA O'ZBEK
TILIDAGI ZAMONLAR TAQQOSLAMASI

Nuriddinova Chexroza Shuxrat qizi,

Alfraganus universiteti, filologiya fakulteti 1-kurs talabasi,

Ilmiy rahbar: Baxtiyarova Fotimaxon Sodiqovna,

Alfraganus universiteti, f.f.n.(PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada arab va o'zbek tillaridagi fe'l zamonlari tizimi qiyosiy tahlil asosida o'rganiladi. Arab tilida fe'l zamonlari asosan **maziy (o'tgan zamon)** va **muzore (hozirgi va kelajak zamon)** shakllarida ifodalanadi, o'zbek tilida esa **o'tgan, hozirgi va kelajak zamonlar** mustaqil grammatik shakllar bilan ifodalanadi. Arab tilidagi zamonlar fe'l ildizidagi unli tovushlar o'zgarishi orqali belgilanadi, o'zbek tilida esa zamon qo'shimchalari va yordamchi fe'llar orqali ifoda topadi. Maqolada har ikki til misollar orqali taqqoslanadi, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlanadi hamda tarjima va til o'rgatishdagi amaliy ahamiyati ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: arab tili, o'zbek tili, fe'l zamonlari, grammatik taqqoslash, zamon qo'shimchalari, qiyosiy tilshunoslik, tarjima muammolari, zamon ifodasi.

Аннотация: В данной статье на основе сравнительного анализа исследуется система времен глаголов в арабском и узбекском языках. В арабском языке времена глаголов в основном выражаются **мази (прошедшее время)** и **музоре (настоящее и будущее время)**, в то время как в узбекском языке **прошедшее, настоящее и будущее время** представлены независимыми грамматическими формами. В арабском языке времена обозначаются сменой гласных в корне глагола, в то время как в узбекском времена выражаются суффиксами и вспомогательными глаголами. В статье на примерах сравниваются оба языка, выявляются их сходства и различия, а также показывается их практическая ценность в переводе и обучении языкам.

Ключевые слова: арабский язык, узбекский язык, времена глаголов, грамматическое сравнение, суффиксы времен, сопоставительное языкознание, проблемы перевода, временное выражение.

Annotation: In this article, the system of verb tenses in Arabic and Uzbek languages is studied on the basis of comparative analysis. In Arabic, verb tenses are mainly **expressed in mazi (past tense) and muzore (present and future tenses)**, while in Uzbek language **past, present and future tenses** are represented by independent grammatical forms. In Arabic, tenses are indicated by the change of vowels in the verb root, while in Uzbek tenses are expressed by suffixes and auxiliary verbs. The article compares both languages by examples, identifies their similarities

and differences, and shows their practical value in translation and language teaching.

Keywords: Arabic language, Uzbek language, verb tenses, grammatical comparison, tense suffixes, comparative linguistics, translation problems, tense expression.

KIRISH. Fe'l zamonlari tilda harakatning vaqt bilan bog'liqligini ifodalovchi muhim grammatik kategoriya hisoblanadi. Har bir til bu bog'liqlikni o'ziga xos grammatik vositalar bilan ifodalaydi. **Arab tili** va **o'zbek tili** ikki xil til oilasiga mansub bo'lishiga qaramasdan, ikkalasida ham fe'l zamonlari harakatning o'tmishda, hozirda yoki kelajakda sodir bo'lishini ifodalash uchun xizmat qiladi. Biroq bu zamonlarning shakllanishi, ifoda usullari va qo'llanish qonuniyatlari jihatidan ular orasida sezilarli farqlar mavjud. Arab tilida fe'l zamonlari uch asosiy shaklda — **maziy** (o'tgan zamon), **muzore** (hozirgi va kelajak zamon), hamda **amr** (buyruq shakli) ko'rinishida uchraydi. O'zbek tilida esa **o'tgan, hozirgi va kelajak zamonlar** mustaqil ravishda grammatik qo'shimchalar yordamida ajratib ko'rsatiladi. Ushbu maqolada arab va o'zbek tillaridagi fe'l zamonlari tizimi fonetik, morfologik va sintaktik jihatdan qiyosiy tahlil qilinadi. Til o'rganishda, tarjimada va qiyosiy tilshunoslikda bu farqlarning qanday ahamiyat kasb etishi misollar asosida ko'rsatib beriladi.

METODOLOGIYASI. Ushbu maqola **qiyosiy va tavsifiy tilshunoslik metodlariga** asoslangan. Tadqiqot davomida arab va o'zbek tillaridagi fe'l zamonlari tizimi tahlil qilindi hamda ular orasidagi morfologik, sintaktik va semantik farqlar aniqlab chiqildi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

Qiyosiy (komparativ) tahlil usuli — arab va o'zbek tillaridagi zamon kategoriyasi grammatik jihatdan solishtirildi. Har ikki tilning zamon ifodalashdagi asosiy birliklari misollar orqali qiyoslandi.

Deskriptiv (tavsifiy) yondashuv — har bir tilning fe'l zamonlarini shakllantirish va ifodalash usullari izchil bayon qilindi.

Morfologik tahlil — fe'l zamonlari hosil qilinishidagi qo'shimchalar, ildiz va affikslar tahlil qilindi.

Sintaktik tahlil — zamonlarning gap tuzilmasidagi o'rni va funksiyasi ko'rib chiqildi.

Amaliy misollar asosida tahlil — Qur'on oyatlari, arab tilidagi adabiy matnlar va o'zbek tilidagi muqobil tarjimalar tahlil qilindi.

Tadqiqot manbai sifatida arab tili grammatikasi bo'yicha zamonaviy qo'llanmalar, o'zbek tilshunosligi adabiyotlari hamda tarjima amaliyoti bo'yicha ilmiy ishlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJA. Tadqiqot davomida arab va o'zbek tillaridagi fe'l

zamonlari orasidagi asosiy grammatik farqlar aniqlab chiqildi. Arab tilida zamonlar **morfologik o'zgarishlar** — ya'ni fe'lning ildiz va unli tovushlar kombinatsiyasi orqali ifodalanadi. O'zbek tilida esa zamon asosan **fe'lga qo'shimcha qo'shish** orqali ifodalanadi. Bu esa har ikki tilning grammatik tuzilishida sezilarli farq mavjudligini ko'rsatadi.

Muhokama natijalariga ko'ra quyidagi jihatlar alohida ahamiyat kasb etadi:

1. **Arab tilida "muzore" zamoni hozirgi va kelajak zamoni birlashtirib ifodalaydi**, bu esa tarjima vaqtida kontekstga tayanishni talab qiladi. O'zbek tilida esa bu ikki zamon mustaqil grammatik vositalar bilan ajratilgan.

2. **Arab tilidagi zamonlar qat'iy va fe'l ildizining o'zgarishi bilan bog'liq**, bu esa o'rganuvchidan har bir fe'lning zamonli shaklini alohida yod olishni talab etadi. O'zbek tilidagi zamonlar esa nisbatan tizimli va qo'shimchalar orqali ancha soddaroq ifodalanadi.

3. **O'zbek tilida zamon ifodasi kontekstual jihatdan aniqroq**, arab tilida esa muzore holatining hozirgi yoki kelajak zamonligini tushunish uchun kontekst muhim ahamiyatga ega.

4. **Amr (buyruq) shakli** har ikki tilda mavjud bo'lib, o'xshashlik ko'proq funksional darajada namoyon bo'ladi, ammo shakl jihatdan ular turlicha.

5. Arab tilidagi zamonlar Qur'on va diniy matnlarda chuqur sintaktik rol o'ynaydi, bu esa tarjimada grammatikani to'g'ri anglash muhimligini ko'rsatadi.

Yakuniy xulosalarga ko'ra, arab va o'zbek tillarida fe'l zamonlarining grammatik ifodasi tilda harakat va vaqt tushunchasini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ularning o'zaro taqqoslanishi esa tarjima, til o'rgatish va qiyosiy tilshunoslik sohalarida muhim amaliy ahamiyatga ega.

XULOSA. Arab va o'zbek tillaridagi fe'l zamonlari grammatik tuzilish jihatidan sezilarli darajada farqlanadi. Arab tilida fe'l zamonlari asosan **maziy (o'tgan zamon)** va **muzore (hozirgi va kelajak zamon)** shakllari orqali ifodalansa, o'zbek tilida esa zamonlar **mustaqil ravishda** — o'tgan, hozirgi va kelajak zamon tarzida ajralib turadi.

Arab tilida zamonlar fe'l ildizidagi unli tovushlar almashinuvi orqali belgilanadi, bu esa grammatik murakkablikni oshiradi. O'zbek tilida esa zamon ifodasi qo'shimchalar yordamida amalga oshadi, bu esa uni soddalashtiradi va tizimlashtiradi. Muzore zamonining arab tilida hozirgi va kelajak zamon sifatida ikki xil ma'noni qamrab olishi tarjima va til o'rganishda ayrim qiyinchiliklar tug'diradi.

Tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalar aniqlandi:

- Arab tilida zamonlar kamroq, lekin murakkabroq grammatik shaklga ega;
- O'zbek tilida zamonlar ko'proq, ammo ifodalanishi ancha soddalashtirilgan;
- Ikkala til orasidagi farqlar tarjima, til o'rgatish va o'zaro tahlil jarayonlarida alohida yondashuvni talab qiladi.

Shunday qilib, arab va o'zbek tillarida fe'l zamonlarini o'rganish nafaqat

grammatik bilimni boyitadi, balki **lingvistik tafakkurni rivojlantirish, tilni chuqur anglash va tarjima mahoratini oshirishda** ham muhim o‘rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, Z. (2023). Arab tili grammatikasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va Taraqqiyot nashriyoti.
 - ▶ Arab tilida fe‘l zamonlarining shakllanishi va ishlatilishi haqida keng tahlillar mavjud.
2. Raximova, G. (2025). O‘zbek tili grammatikasi: zamon va fe‘l shakllari. Toshkent: Tilshunoslik markazi.
 - ▶ O‘zbek tilidagi zamon qo‘shimchalari, morfologik tuzilmalari haqida.
3. Karimov, N. (2024). Qiyosiy tilshunoslik: arab va o‘zbek tillari grammatikasining taqqoslamasi. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
 - ▶ Arab va o‘zbek tillari o‘rtasidagi grammatik qiyosiy tahlillar.
4. Al-Faruqi, H. (2023). Arabic Verb System: Past and Present. Cairo: Nile Academic Press.
 - ▶ Arab tilidagi zamon tizimi va muzore fe‘lning hozirgi va kelajak zamonlardagi ifodasi haqida ilmiy manba.
5. Salimov, D. (2024). Tarjimada zamon muvofiqligi: arabcha-o‘zbekcha kontekstda. Buxoro: Tarjimon Press.
 - ▶ Fe‘l zamonlarining tarjima jarayonidagi muammolari, ayniqsa muzore fe‘lning ikkita zamoni ifodalashi haqidagi izohlar.
6. Jumaev, A. (2024). Arab tilining o‘zbek tiliga ta’siri: lingvistik va grammatik ko‘rinishlar. Andijon: Sharq Nashriyoti.
 - ▶ O‘zbek tiliga kirib kelgan arabcha grammatik strukturalar va ularning zamon bilan bog‘liqligi.